

”בית תפלה יקרא לכל העמים”: מקומם של הגויים במקדש

יעקב נגן

תולדות החיבור של הגויים אל המקדש עתיקות ביותר. הגויים לא נקראים לבוא רק אל המקדש שלעתיד לבוא, המקדש השלישי, אלא גם במקדש הראשון ובמקדש השני התקיימה שותפות עמוקה של הגויים. כאשר בונה שלמה את בית המקדש הראשון, הוא משתף בחזונו את חירם מלך צור ומבקש את עזרתו, וחירם נענה לבקשה מתוך הזדהות עם דוד.¹ על שותפותו בכניין המקדש זכה חירם להיות מהשבעה שנכנסו לגן עדן בחייהם על פי מסכת כלה רבתי: ”שבעה נכנסו בחייהם לגן עדן [...] חירם מלך צור [...] משום מאי זכה? משום שעשה משכן, כמו שעשאו משה”.² גם בתפילת שלמה, ניתן מקום נכבד לגוי המגיע אל המקדש: ”וְגַם אֶל הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל

1. מלכים א ה, טו-כא.

2. מסכת כלה רבתי, פרק ג. אומנם, פשט הכתובים עוסק בחירם מצור, בן האישה האלמנה.

ושְמוֹ אֶחָד: ריפוי הקשר בין ישראל ודתות העולם

הוא וְכֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֹךְ: אֶתָּה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבִתְךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ.³

שׁוֹתָפוֹת מִשְׁמַעוֹתִית שֶׁל גּוֹיִים בִּיִּסוּד הַמִּקְדָּשׁ מִצָּאֵנוּ גַם בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי כֹּרֶשׁ וְלֵאחֵר מִכֵּן אֶרְתַּחֲשַׁסְתָּא דּוּחַפִּים לֵיִסוּד אֶת הַמִּקְדָּשׁ מִחֲדָשׁ.⁴ חז"ל רואים בכורש את "קול התור" הנשמע בארצנו ומבשר את הגאולה: "וקול התור נשמע בארצנו, אמר ר' יוחנן [...] זה קולו של כורש".⁵

גַּם בְּמַעְגַל הַשְּׁנָה יִשְׁנָה עֲבוֹדַת מִקְדָּשׁ קְבוּעָה הַמְכוּוֹנָת יִשְׁרָוֹת אֶל כְּלָלוֹת הַגּוֹיִים – שְׁבַעִים הַפְּרִים שֶׁל סוֹכוֹת שֶׁהֵם כִּנְגַד שְׁבַעִים אֹמּוֹת הָעוֹלָם.⁶ בְּחַג זֶה, שָׁבוּ הָעוֹלָם נִידוֹן עַל הַמַּיִם, עֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ מְכוּוֹנָת גַּם אֶל קִיּוּמָם שֶׁל הַגּוֹיִים.

שׁוֹתָפוֹתָם שֶׁל חִירָם וְשֶׁל כּוֹרֶשׁ בְּבִנְיַת הַמִּקְדָּשׁ מִזְכִּירָה גַם אֶת תְּהַלִּיךְ הַגְּאוּלָּה בִּימֵינוּ. הַכְּרַת הָאוּמוֹת בְּהַכְרִזָּה עַל מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, וְעַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּבֵית לְאוּמֵי לְעַם הַיְהוּדִי, הִיוּ דְחִיפָה בִּינְלְאוּמִית לְשִׁיבַת צִיּוֹן.⁷

שׁוֹתָפוֹתָם שֶׁל הַגּוֹיִים בְּמִקְדָּשׁ הָרֵאשׁוֹן וּבְמִקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי מִתְעַצְמַת בְּנִבּוּאוֹת אַחֲרִית הַיָּמִים, שְׁבַהֵן מִתּוֹאֵר הַמִּקְדָּשׁ כְּמָקוֹם לְעִלוֹת אֵלָיו

3. מלכים א ח, מא-מב.

4. ראו ישעיהו מד, כח; עזרא א, א-ג; שם ו, ג-ה; שם ז, יב-כו; דברי הימים ב לו, כג.

5. שיר השירים רבה, פרשה ב. יש להוסיף שחז"ל מתחו ביקורת על כורש שלא עשה די לטובת בניין המקדש, ולדעתם היה כורש צריך לבנות את המקדש בעצמו (ראו מגילה יב ע"א).

6. ראו סוכה נה ע"ב.

7. מסופר על הארי טרומן, נשיא ארה"ב שהכיר במדינת ישראל מיד לאחר הכרזתה: "כשהייתי ילד היה נוהג אבי לקרוא אתי מן התנ"ך בכל יום ראשון, וכאשר קראנו על אודות כורש, מלך פרס, שנתן ליהודים רשות לחזור לארץ יהודה ולבנות את בית המקדש בירושלים, חשבתי לעצמי, יום יבוא ואהיה נשיא ארה"ב באמריקה, כפי חלומי של כל ילד באמריקה, ואעשה גם אני כמו המלך כורש בזמנו" (ראו <http://www.yeshiva.org.il/midrash/26748>). ראו גם <https://www.commentary.org/articles/meir-soloveichik/i-am-cyrus>

”בית תפלה יקרא לכל העמים“: מקומם של הגויים במקדש

כדי ללמוד מדרכי ה' ותורתו,⁸ להשתחוות לפני ה' ולהתפלל לפניו.¹⁰ רס"ג אף סבור שהעמים יבנו את חומות בית המקדש,¹¹ כמו שכתוב ”וּבְנֵנו בְּנֵי נֶכֶר חֲמַתֵּיךְ“ (ישעיהו ס, י), ואילו הרמב”ן סבור שהמקדש השלישי ייעשה ”בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו“, ובו ”כל העמים יעבדוהו שכם אחד“.¹²

חזון זה איננו ”יש מאין“. הוא מעצים את שותפות הגויים הקיימת במקדש מראשיתו. במקום של השראת שכינה מלאה, מתגלה הנוכחות האלוהית כמברכת את העמים כולם וכבית תפילה לכל העמים.

כי מציון תצא תורה

מאז ומתמיד שימש המקדש מרכז של הופעת התורה. בלב ליבו של המקדש, בקודש הקודשים, מצוי ארון העדות, ”לוחות ושברי לוחות מונחים בארון“ (מנחות צט ע”א). הסנהדרין, ש”הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה“,¹³ יושבים בלשכת הגזית ש”חציה בקדש, וחציה בחול“ (יומא כה ע”א). הר המוריה נקרא כך משום ”שמשם מורין הוריה לישראל“.¹⁴ מעמד ההקהל שהוא חידוש של מעמד הר סיני מתקיים במקדש בזמן העלייה לרגל;¹⁵ וכמובן, בחזון אחרית הימים נוהרים כל הגויים אל בית ה' שממנו יוצאת תורה לעולם.

8. ישעיהו ב, ג-ה.

9. ראו גם ישעיהו סו, כ-כג. וראו בפירוש מצודת דוד על אתר: ”יבוא כל בשר - ר”ל כל בני אדם אפילו שאר העמים. להשתחוות לפני - בבית המקדש“.

10. ישעיהו נו, ז.

11. ספר האמונות והדעות, מאמר ח.

12. פירוש הרמב”ן על התורה, בראשית כו, כ.

13. כלשון הרמב”ם, משנה תורה, הלכות ממרים, פרק א, הלכה א.

14. פסיקתא זוטרותא (לקח טוב), שיר השירים, פרק ד. עיינו גם מדרש אגדה (בוכר), פרשת וירא, פרק כב.

15. משנה תורה, הלכות חגיגה, פרק ג. בהלכה ו משווה הרמב”ם את מעמד הקהל למעמד הר סיני.

ביטוי יפה לקשר בין התורה והמקדש מצוי במשניות בסוף מסכת תענית. אנו מוצאים שם הקבלה בין התורה והמקדש, הן בתיאור סיבות האבל ב"ז בתמוז, הן בתיאור הימים הטובים לישראל, ט"ו באב ויום הכיפורים שעליהם נאמר: "ביום חתונתו" זו מתן תורה 'וביום שמחת לבו' זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן". השמחה הגדולה מתקיימת ביום המאחד את מתן תורה ואת בניין בית המקדש; היום הגדול ביותר של המקדש, יום הכיפורים, והיום הגדול ביותר של התורה - יום שבו ניתנו לוחות שניים.¹⁶

שותפותם של העמים בבניין המקדש ובעבודת המקדש התמידית - הן כמי שמכוונת כלפיהם עבודת המקדש היהודית (שבעים הפרים), הן ככאים להתפלל ולהקריב במקדש מצד עצמם - מקבילה לשותפותם בלימוד התורה. תורת ישראל מכוונת לעמים כולם, "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", וגם המקדש הוא מרכז הפונה אל כל העמים ומזמין אותם לקרוא דרכו בשם ה', "לעובדו שכם אחד".

משמעות החיבור בין ישראל לעמים במקדש

למעשה, המקדש מאחד את העולם כולו שכן זוהי תכונתו של הקודש. גילויי האחדות הוא שעומד בבסיס המציאות, האחדות של העתיד לבוא, של "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". המקום שבו מתחברים מטה ומעלה מאגד את כל העולם שלמטה אל מול חיבורו עם מה שלמעלה - עם השראת השכינה. אמונה נתפסת לעיתים כדבר מפריד ומפלג, אך ביסוד האמונה באל אחד עומד כוח עצום של חיבור ותיקון גדול. העניין הרב שמעורר מקום המקדש בעולם, החיכוך המתמיד סביב הר הבית, אינם רק לרועץ. בעומקם, הם מעידים על זיהוי שזהו השורש - שכאן מתגלה האחדות שכולם שייכים בה. במובן מסוים, אם העולם כולו היה אדיש להר הבית, הרי המרחק מן הגאולה היה

16. עיינו בפירושו ר"ע מברטנורא על אתר.

”בית תפלה יקרא לכל העמים“: מקומם של הגויים במקדש

גדול יותר מן המצב בימינו, שבו העולם מודע לחשיבותו של הר הבית, גם אם בדרך בעייתית.

הדרך אפוא לחבר את עם ישראל למקדש, ולהעצים את תודעת המקדש בתוכנו, עוברת דרך חשיבה אוניברסלית. ההבנה שהמקדש חושף את האחדות שבמציאות מזכירה את שורשיו של השלום העולמי שבו ”אָהַפֶּךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְרוּךְ לְקָרָא כְּלָם בְּשֵׁם ה' לְעַבְדוֹ שְׂכָם אֶחָד“ (צפניה ג, ט) ואשר יוביל את כל האנושות לעמידה אחת לפני מקור הכול. הבנה זו עשויה לחבר את עם ישראל מחדש אל המקדש ולטעת בליבו כיסופים לבניית המקדש. אין זו דרך מעשית גרידא לקידום החזון אלא גם דרך מהותית: בניית המקדש היא היכולה להביא לתיקון גדול של השלום, חיבור של כולנו אחד לשני, חיבור של כולנו לעולם של מעלה.

הר הבית – סלע המחלוקת הוא פוטנציאל לגילוי האחדות?

עד כה עסקנו במישור העקרוני של שותפות הגויים במקדש, אך במציאות ימינו נראה שהפער הגדול בין היחס של המוסלמים להר לבין יחסם של היהודים כמעט בלתי ניתן לשיח או גישור. לפי היהדות, הר הבית הוא מקום המקדש והוא המקום המקודש ביותר בעולם. זהו המקום אשר ”בחר ה'“ כפי שהוא מכונה בתורה פעמים רבות. קדושת המקום תקפה הן בעבר, בזמן שבית המקדש היה קיים, הן בימינו והן לעתיד לבוא ואינה בטלה לעולם. אסור להיכנס להר ללא הכנה רוחנית הכוללת טבילה במקווה טהרה. מעבר לכך, המקדש נמצא בלב שאיפות העם היהודי ולשם מכוונות פנינו בתפילה אלפי שנים.

מהצד השני, המוסלמים מתעלמים מהקשר בין עם ישראל להר הבית; ובמקרים הקיצוניים מדובר בהכחשה היסטורית שבכלל היה בעבר מקדש על ההר. אולם גם המוסלמים המתונים יותר, שאינם מתכחשים להיסטוריה ולממצאים הארכיאולוגיים הברורים, טוענים טענה עכשווית שלפיה כיום לא נשארה לעם ישראל עוד זיקה רלבנטית להר הבית ואין זה משנה שפעם היה שם מקדש. המוסלמים רואים

ושמו אָחַד: ריפוי הקשר בין ישראל ודתות העולם

בהר הבית מקום קדוש לאסלאם. מקור הקדושה היא הסורה ה-17 בקוראן, המתארת את מסעו של מוחמד לשמיים, כאשר הוא מזכיר את "מסגד אל אקצא אשר נתנו ברכתנו על סביבותיו".¹⁷ לפי הפירוש המקובל בקרב המוסלמים כיום, "אל-אקצה" הוא המסגד הרחוק ממכה והוא המסגד הנמצא בהר הבית, ומשם עלה מוחמד לשמיים וקיבל את נבואתו. לכן, מיליוני מוסלמים פוקדים את המסגדים הגדולים שעל הר הבית מדי שנה בשנה.

כנגד טענות המוסלמים, יהודים רבים טוענים שמלבד קדמות הקשר של היהודים למקום, לדת המוסלמית אין כל קשר היסטורי להר הבית, וזאת משום שבכל הקוראן "ירושלים" כלל לא מוזכרת. גם בתיאור שהובא כאן אין כל ראייה ש"אל-אקצה" הוא מקום בארץ ישראל או בירושלים. חלפו שנים רבות מאז שהדברים נאמרו ועד שנבנה המסגד שעל ההר שכונה לימים מסגד "אל-אקצה", ובתקופה זאת הוצעו מקומות רבים אחרים כזיהוי למקום עליית מוחמד לשמיים.

אני מאמין שההר מוכרח להיות מרכז שמדגיש את מה שמחבר בינינו. רבי אליהו בן-אמוזג, מקובל איטלקי בן המאה ה-19, פירש את הפסוק החותם את ספרי הנביאים בתנ"ך - "וְהָיִב לָב אֲבוֹת עַל בְּנֵים וְלָב בְּנֵים עַל אֲבוֹתָם" (מלאכי ג, כד) - כמתייחס בצורה סמלית לריפוי המחודש בין היהדות ובין הדתות שיצאו ממנה, הנצרות והאסלאם.¹⁸ איזה אתר מתאים לאיחוד המיוחל יותר מאשר הר הבית ומסגד אל-אקצה?

17. קוראן (מהדורת רובין, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 2016), סורה 17: 1.

18. על משנתו של הרב בן-אמוזג ראו לעיל בפרק המוקדש לו.

”בית תפלה יקרא לכל העמים”: מקומם של הגויים במקדש

מארץ רחוקה זה אליאקצה

אחד מהרגעים המרגשים באירוע לימוד בין רבנים ושייח'ים התרחש כאשר אחד הרבנים הקריא את תפילת שלמה המלך הקושרת בין ישראל והעמים דווקא במקום המקדש:

וְגַם אֶל הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וְכֹּא מֵאַרְץ רְחוֹקָה
לְמַעַן שְׁמֹךְ: כִּי יִשְׁמְעוּן אֶת שְׁמֹךְ הַגְּדוֹל וְאֶת יַדְךָ הַחֲזָקָה וְזִרְעֶךָ
הַנְּטוּיָה וְכֹּא וְהַתְּפִלָּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה: אֲתָה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן
שִׁבְתֶּךָ וְעֵשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנְּכָרִי לְמַעַן יִדְעוּן כָּל עַמֵּי
הָאָרֶץ אֶת שְׁמֹךְ לִירְאָה אֶתְּךָ כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלִדְעַת כִּי שְׁמֹךְ נִקְרָא
עַל הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנִיתִי (מלכים א ח, מא-מג).

כאשר הקריא הרב את הפסוקים הללו וכיאר ששלמה המלך קושר בין מקום המקדש לתפילתם של העמים הרחוקים וממילא יש לראות במקום הזה מקום של חיבור בין העמים, קם אחד מהשייח'ים והתרגש מאוד מלשון הפסוק. הוא עמד והסביר שמזווית מוסלמית תפילת שלמה היא מעין נבואה לדברי הקוראן שנאמרו לאחר אלפי שנים שהרי כפי שראינו בסורה ה-17: ”מסגד אל-אקצה” פירושו באופן מילולי הוא ”בית התפילה הרחוק”. והרי זה מימוש בקשתו של שלמה המלך, שאומות העולם יבואו מארץ רחוקה אל הבית הזה להתפלל. לדבריו, מוחמד בא לבית התפילה הרחוק של היהודים כפי שהתפלל שלמה - שה' ייענה לבקשת הגוי שיבוא להתפלל שם מארץ רחוקה.¹⁹ פרשנות זאת איננה דרשה בעלמא. היא מבוססת על דרך יסודית ביותר לקרוא את הקוראן, שכן חלקים רבים בקוראן הם תגובה והתייחסות לתנ”ך ולחזו”ל. מסעו של מוחמד לירושלים דווקא, המכונה כאן ”בית התפילה הרחוק”, יוצר חיבור בין תפילת שלמה לקבלת

19. ראוי לציין שאכן המשך הסורה בקוראן עוסק בבני ישראל ובשני חורבנות בארץ ומסתבר מתוך ההקשר שהכוונה היא למקדש הראשון והשני.

תפילת העמים הבאים מרחוק ובין האמונה המוסלמית שמוחמד הגיע למקדש להתפלל.

יש לציין שישנן הוכחות היסטוריות שהמוסלמים אכן ביססו בתחילה את ההבנה שאל-אקצה זהו הר הבית על כך שזהו מקום המקדש היהודי. בידינו מטבעות שהוטבעו על ידי הח'ליפות האומיית המוסלמית במאות השביעית והשמינית, כתובים בערבית ומעוטרים בציורים של מנורת המקדש (ראו תמונה בסוף הפרק). היו תקופות היסטוריות שבהן קדושת הר הבית לא עמדה בסתירה לזיקה שהמוסלמים חשו להר. התבוננות זו פותחת אופק של תקווה לכך שדווקא מקום הסכסוך יהפוך למקום של שלום עולמי, ויחד נמצא את דרכנו לאלוהים שהיהדות והאסלאם מאמינות בו.

פרשנות זו עשויה להפוך את המחלוקת על פיה. אין צורך לראות כאן רק התנגשות מקרית, תאונה היסטורית וצירוף מקרים מתסכל. להפך, ניתן להבין מכאן שהמסורת המוסלמית למדה שקדושת המקום רלבנטית להם ולכל העמים - דווקא מתוך הזיקה היהודית לקשר כלל-עולמי למקדש, והבחירה של הקב"ה במקום כמקום המקדש, לצד תפילתו של שלמה שמקום זה ישמש את העמים הרחוקים להתקרב לה'.

דרשתו של הרב והקישור שעשה השייח' מצביעים על כך שמעל הסכסוך עומדת נקודה שורשית משותפת: מימוש משאלתו של שלמה וכמיהתו להכרה כלל-עולמית במקום הקדוש. האסלאם אימץ את אמונת הייחוד ואת קדושת מקום המקדש דווקא מתוך זיקתו העמוקה לשורשיו ולמקורותיו היהודיים.

החזון נראה אומנם רחוק אך שאיפת הלב הכמוסה היא שמתוך הכרה הדדית - הכרה של היהודים בכך ששותפות הגויים במקדש היא ברכה, המלווה את המקדש מאז היווסדו, והכרה של המוסלמים בקדושת מקום המקדש ליהודים גם כבסיס לחשיבותו של מסגד אל-אקצה - יוכל הר בית ה' להפוך מסלע המחלוקת ל"אבן השתייה", שממנה ישתת קיום אחד ואחדותי של העולם סביב הר בית ה'.

”בית תפלה יקרא לכל העמים”: מקומם של הגויים במקדש

מטבעות מהשלשלת האומיית

